

PŘECHOD K REALISMU V EVROPSKÉ LITERATUŘE

Čtyřicátá až šedesátá léta 19. století jsou v Evropě ve znamení vyvrcholení revolučních snah, současně porážka revolucí a doznívání těchto nálad v jednotlivých zemích.

V sedmdesátých a ještě v osmdesátých letech 19. století převažuje v evropských literaturách próza v souvislosti s nástupem kritického realismu.

Tak je tomu v literatuře anglické, v níž z mnoha jiných autorů celosvětové proslulosti nabyl **CHARLES DICKENS (1812-1870)**. Jeho vlastní životní osudy se zrcadlí v mnohých románech - **Oliver Twist, David Copperfield, Malá Doritka, Nadějně vyhlídky**. Ústředním motivem těchto knih jsou osudy nešťastných dětí bez domova a rodiny, které se musejí na vlastní pěst probíjet životem. Věhlas získala i **Kronika Pickwickova klubu**, ironický román o poměrech v Británii v 19. století.

V Německu vzniká hnutí tzv. Mladého Německa, které v umělecké tvorbě reprezentuje básník **HEINRICH HEINE (1797-1856)**, autor kritických a ironických básní, zesměšňujících měšťácké šosáctví. Nejznámější je satirická skladba **Německo - zimní pohádka**.

Ve Francii se kromě **Victora Huga** prosazuje mladá emancipovaná spisovatelka **GEORGE SANDOVÁ (1804-1876)**. Ve svých románech **Indiana, Valentina a Lélie** vesměs řeší společenské postavení ženy.

Přibližně ve stejné době jako v Anglii dominuje ve francouzské literatuře dílo **Balzakovo a Stendhalovo. HONORÉ DE BALZAC (1799-1850)** si stanovil nelehký cíl - vystihnout romány přelom dvou společenských stylů, aristokratického a měšťanského, vystihnout různé lidské typy dravé kapitalistické společnosti tehdejší doby. Výsledek je úctyhodný. V tzv. **Lidské komedii** je zahrnuto zhruba sto románů vykreslujících široký záběr francouzské společnosti od nejchudších žebráků až k přepychu nejbohatších. Ústřední trilogii **Lidské komedie** tvoří romány **Otec Goriot, Ztracené iluze a Lesk a bída kurtizán**.

Na přechodu mezi romantismem a realismem se nachází další Francouz **HENRI BEYLE - STENDHAL (1783-1842)**, autor románů **Červená a černá** či **Kartouza Parmská**.

Dalším významným představitelem francouzské literatury, která analyzovala lidskou duši a její rozklad vlivem civilizace 19. století, byl **GUSTAV FLAUBERT (1821-1880)**. Za nejlepší Flaubertův román se pokládá **Paní Bovaryová**, jehož hrdinka Ema Bovaryová podléhá kouzlu romantických iluzí o lásce, které se však v praktickém životě rozplývají. Ema se dostává do vážných problémů, které je nucena ukončit sebevraždou. O ztrátě iluzí je i další významný román **Citová výchova**.

Za posledního z vějíře významných francouzských spisovatelů té doby je považován **EMILE ZOLA (1840-1902)**. K nejznámějším románům patří **Zabiják**, uvádějící do literatury prostředí pařížských krčem a postavy dělníků a řemeslníků, román **Germinal** o životě horníků a jejich zoufalém stávkovém boji, **Nana** zobrazující život vyšších společenských kruhů i polosvěta, **Lidská bestie**, drama žárlivosti, **Doktor Pascal, Tereza Raquinová** a další.

Největšího významu v počátcích realismu v Rusku dosáhl **NIKOLAJ VASILJEVIČ GOGOL (1809-1852)**, autor proslulých komedií **Revizor, Ženitba, Hráči** a románu **Mrtvé duše**. Komédie **Revizor** líčí příběh nepatrného úředníka Chlestakova, jehož omylem považují v okresním městě, kde se zastaví na cestě k otci, za revizora z Petrohradu. Chlestakov se rozhodne plně využít příznivého omylu, když vidí, jak ho všichni obskakují, podplácejí a předcházejí si ho. Dokonce mu okresní hejtman nabízí ruku své dcery. Chlestakov se však zalekne prozrazení a narychlo odjíždí. Teprve tehdy se všichni ve městě dovídají, jak se dali napálit.

IVAN SERGEJEVIČ TURGENEV (1818-1883) vyjadřoval ve svých povídkách a románech protest proti barbarství ruského nevolnického systému. Především v románech **Rudin, Šlechtické hnízdo a V podvečer** zachytil přeměny, které probíhaly v ruské společnosti - nové myšlenky, generační problémy. Největší ohlas sklídl román **Otcové a děti**, v němž hrdina Bazarov představuje pokolení znechucené svou dobou, jež neposkytuje žádné perspektivy, pokolení, které chápe neudržitelnost stávajícího řádu a ztrácejícího víru v pokrok a smysl žití. Objevuje se nový typ literárního hrdiny - nihilista.

LEV NIKOLAJEVIČ TOLSTOJ (1828-1910) patří k největším umělcům světové literatury. Vedle řady drobnějších povídek (**Sevastopolské povídky**), dramát (**Vláda tmy**, **Živá mrtvola**) a nábožensko výchovných statí patří k jeho vrcholným dílům rozsáhlý historický román **Vojna a mír** a společenské romány **Anna Kareninová** a **Vzkříšení**. Román **Anna Kareninová** zobrazuje (stejně jako dva zmiňované) milostné a rodinné osudy. Ničivý vliv vášnivé lásky provdané Anny k Vronskému, jež končí Anninou sebevraždou, a jako protiklad milostné štěstí manželů Levinových. Román vyniká hlubokou psychologickou analýzou citových a duševních stavů.

FJODOR MICHAJLOVIČ DOSTOJEVSKIJ (1821-1881) Osmadvacetiletý začínající spisovatel byl odsouzen za spiknutí k trestu smrti, který mu byl změněn v dlouholetý žalář na Sibiři. Tam žil několik let mezi zločinci a náboženskými sektáři. Tyto otřesné životní zkušenosti poznamenaly jeho další život a v jeho tvorbě mu pomohly pronikat ke složitým psychologickým pochodům lidského nitra, pochopit lidi narušené, nalomené, povahy nenormální, zrodily v něm soucit s lidským utrpením. V jeho románech defilují zločinci, blouznivci, revolucionáři, prostitutky a další nalomené duše nemocného Ruska. Světovou proslulost přinesly Dostojevskému především romány **Zločin a trest**, **Zápisky z mrtvého domu**, **Běsi**, **Bratři Karamazovi**, je však autorem i řady dalších, rozsahem drobnějších prací. Hrdina románu **Zločin a trest** Raskolnikov se rozhoduje zavraždit stařenu, jejíž život „nemá pro nikoho cenu“. Ani po vraždě nepřestává věřit ve svou teorii o právu silných jedinců překračovat morální zákony a dopouštět se i zločinu. Teprve láska k dívce Soně jej přivede k pokání a následnému přijetí trestu.

LITERATURA KONCE 19. STOLETÍ

Významným vývojovým předělem v literatuře byla léta devadesátá. Nová literární generace, která tehdy nastoupila, se snaží vymanit ze závislosti na maloměšťácké společnosti. Tento odpor umělce se nejostřeji projevoval v poezii. Spisovatelé, kteří cítili nechuť ke své době, se vzájemně sblížovali, nenacházeli však takový ohlas ve společnosti. Ocítali se v osamocení a právě v této situaci si chránili nezávislost jedince a individualistický postoj, který byl jejich obranou. Vedle individuálního vzdoru je spojovalo soustředění na vnitřní život člověka. Podtrhovali právo na osobité vidění světa, a to je vedlo k vyhraňování rozmanitých uměleckých tendencí. Literatura se skutečně rozvíjela v dosud nepoznané různosti stylů, směrů a žánrů, které se rychle proměňovaly a dělaly místo stylům a směrům zcela jiným (symbolismu, impresionismu, expresionismu).

Nejnámější představitelé těchto nových básnických směrů se objevili ve Francii a jsou označováni jako *prokletí básníci*.

Jako první z nich bývá uváděn **CHARLES BAUDELAIRE (1821-1867)**, autor básnické sbírky **Květy zla**, kterou přeložil do češtiny již Jaroslav Vrchlický. Z jeho mladších následovníků uvádíme básníka **PAULA VERLAINA (1844-1896)**, významného představitele básnického symbolismu, a jeho přítele **JEANA ARTURA RIMBAUDA (1854-1891)**. Některé verše z díla těchto básníků překládali do češtiny i významní čeští autoři jako např. Karel Čapek či Vítězslav Nezval.

V oblasti prózy zaujal významné místo americký autor detektivních příběhů **EDGAR ALAN POE (1809-1849)** - **Zlatý Skarabeus**, **Vraždy v ulici Morque** aj.

V ruské literatuře **ANTON PAVLOVIČ ČECHOV (1860-1904)**, mistr krátké povídky, v níž zobrazuje nejčastěji průměrné lidi, které nazývá *malými lidmi*, jejich každodenní konflikty. **Pokoj č. 6**, **Chameleón**. Významné místo sehrála jeho významná dramata **Racek**, **Strýček Váňa**, **Tři sestry** a **Višňový sad**.

V Anglii se proti realismu obrátil básník a dramatik dekadentního zaměření **OSKAR WILDE (1854-1900)**, divadelními hrami **Jak je důležité mítí Filipa**, **Ideální manžel**, **Vějíř lady Windermereové**. Román **Obraz Doriana Graye** pak zobrazuje rozpor mezi krásou a životem, mezi požitkem a morálkou.

Ve Francii zaujal podobné místo mistr naturalistické novely, symbolista a impresionista **GUY DE MAUPASSANTE (1850-1893)**, autor společenských kritik **Kulička**, **Miláček**, v nichž většinou vystihuje bezcharakternost a amorálnost francouzské společnosti.

Rozbor ukázek:

E. A. Poe - Jáma a kyvadlo a jiné povídky

E. Zola - Zabiják

O. Wilde - Obraz Doriana Graye

N. V. Gogol - Revizor

Domácí úkol:

Po dvoře chodí vítr

Ta zase vypadá!

Věřím v nenávist na 1. pohled

Já snad umřu smíchy

Celá vesnice byla na nohou

Dělá do novin

Poslouchá Mozarta

Odešel do věčných lovišť

Zdravý nemocný

Pojď si proň, ty Polednice

Na nebi se rozzářily diamanty

Piják nezachytitelných odstínů, piják světel potopených do stínů

V zimě příroda spí

Neviděl jsem tě celou věčnost

Krvavá růže

Hoj ty Štědrý večere

Sál rázem ztichl

Je alternativně inteligentní

A lampa ještě svítila, A lampa ještě hořela

Čistá špína

Zub času se na něm podepsal